

Elie Miron Cristea și Expoziția jubiliară de la București din 1906

Cuvinte cheie: Elie Miron Cristea, expoziție jubiliară, București, sec. XX

Key words: Elie Miron Cristea, jubilee exhibition, Bucharest, 20th century

Abstract

The anniversary of King Carol's I 40-year reign occasioned ample reverential manifestation in Bucharest and throughout the country. A Jubilee Exhibition ranked among them too. It was designed by a whole team of architects, scientists and artists after the worldwide exposition from 1900 Paris and coordinated by the great savant Constantin Istrate. The exhibition from Filaret was inaugurated on June 6, 1906 within a beautiful celebration.

King Carol I was very pleased of the jubilee exhibition realization and of the rums' exhibits participation from Bessarabia, Bucovina, Banat and Transylvania. The pavilion dedicated for Transylvania could thus be achieved, although the Hungarian authorities did not agree, by the consistory assessor Elie Miron Cristea – future Patriarch of Romania, born in Toplița, Harghita county. Miron Cristea was awarded with the high order "Crown of Romania" for its important contribution in the Transylvanian pavilion organization.

Aniversarea celor 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I a prilejuit organizarea unor ample manifestații omagiale în București și în întreaga țară. Între acestea s-a numărat Expoziția jubiliară. Ea avea ca model expoziția mondială de la Paris din 1900 și a fost concepută de o întreagă echipă de arhitecți, oameni de știință și artă, coordonați de marele savant Constantin Istrati. Edificiul se întindea pe o suprafață totală de 41 de hectare. Terenul de la Filaret a fost amenajat în aproape un an. Cu acest prilej s-au dislocat nu mai puțin de 57.500 m² de pământ, s-au plantat 4000 de pomi și peste 9.000 brazi copăcei sau copaci mici de pădure. Prima săpătură la terasamente s-a început la 15 iunie 1905¹. Planul general al expoziției a fost întocmit de arhitectul grădinar francez D. Redont, care crease și Parcul Bibescu din Craiova. El a știut să pună în valoare locul aflat în zonă, transformând astfel un teren pustiu într-un orașel de palate. Martor al evenimentului tânărul copist pe atunci la Ministerul Afacerilor Străine cunoscut diplomat de mai târziu, Alexandru Telemaque scria în jurnalul său că „imensul parc amenajat pe un vast teren, că cu 9 luni mai înainte era încă mlăștinos și de zeci și zeci de ani constituia locul ales de bivolari pentru păscutul vitelor lor în timpul verii și al scufundării bivoliilor în mlaștină în orele de arșiță a soarelui din lunile august și iulie”². Expoziția ocupa o suprafață de 35.000 m², din care totalul zidurilor definitive însumau 15.000 m². Ea trebuia să fie un bilanț convin-

gător al progreselor realizate de România pe plan economic, social, politic și cultural mai ales după obținerea independenței de stat. Centrul marelui parc, care se va numi de atunci Carol I, cuprindea înfățișarea în relief a câmpurilor de bătaie de la Grivița, dar mai ales de la Plevna. Există o hartă topografică a localității Plevna și împrejurimilor, dar și o copie a casei modeste de la Paradin, unde comandantul șef al trupelor româno-ruse de la Plevna, prințul Carol își avea sediul. Tot acum, într-un ritm record s-au ridicat „Arenele Romane”, Biserica „Cuțitul de Argint”. În parc au mai fost înălțate un mic castel al lui Vlad Țepeș, un Pavilion Regal, Muzeul Etnografic. Mai târziu în zona parcului s-au adăugat Muzeul Militar Național și Muzeul Eroului Necunoscut³.

Expoziția de la Filaret a fost inaugurată pe data de 6 iunie 1906 în cadrul unei frumoase manifestații. Întreaga familie regală formată din Regele Carol I, Regina Elisabeta, prințul moștenitor Ferdinand și principesa Maria au fost prezenți la ceremonii. Cu toții au plecat de la Palatul Regal în trăsuri de mare gală având ca escortă un divizion de jandarmi. În semn de omagiu au fost trase 101 salve de tun.

Atmosfera era entuziastă „Timpul era frumos. Multă lume aflată pe stradă, la ferestre și pe balcoane împodobite cu steaguri salută cu respect pe Suverani și Familia Regală, de prin casele private se aruncau

buchete de flori asupra trăsurilor Suveranilor și Principilor Moștenitori (...)”.

Intrarea în incinta expoziției fiind închisă printr-o ghirlandă cu flori, M.S. Regina a primit din mâna ministrului „foarfece cu care a tăiat ghirlanda arătând că intrarea e deschisă”⁴.

Festivitățile de inaugurare au debutat cu întonarea Marșului Solemn al Jubileului, imn de slavă închinat Regelui Carol I compus de muzicianul D. Mărgăritescu. După imn a urmat celebrarea unui serviciu religios, care potrivit renumitului ziarist Constantin Bacalbașa „a fost oficiat de amândoi mitropoliții și toți episcopii. Au vorbit în ordine Ion Lahovari, Ministrul Agriculturii și Domeniilor, dr. Constantin Istrati, comisarul general al Expoziției și la sfârșit regele care a răspuns”⁵. La ceremoniile din 6 iunie 1906 au participat, potrivit informațiilor deținute de Eugeniu Arthur Buhman, șeful Oficiului Poștă Telegraf Telefon al Prințului moștenitor Ferdinand și delegați din străinătate: Marele Duce Kiril al Rusiei cu soția Marea Ducesă Victoria Vladimirovici, sora Principesei Maria și fosta soție a Marelui Duce Ernest de Hessa⁶.

După deschiderea expoziției a luat cuvântul Ministrul Agriculturii și Domeniilor Ion Lahovari care a elogiat personalitatea covârșitoare a regelui Carol I arătând:

„În ziua de 10 mai 1866, când poporul Capitalei ieșind înaintea Prințului Carol de Hohenzollern cu o nemărginită bucurie, a salutat noul său suveran, România nu știa despre ales său nimic decât că era de neam mare și era crescut în nobilele și severe tradiții ale unei familii ilustre”. Vorbitoul a subliniat în continuare, faptul că „întorcându-ne capul îndărăt, văzând de unde am plecat și unde am ajuns, putem privi trecutul cu mândrie și viitorul cu încredere”. El a evidențiat faptul că guvernul și Parlamentul au hotărât ținând cont de voința națiunii „că spre a sărbătorii jubileul primului nostru rege, nu era mijloc mai nimerit decât a organiza prima Expoziție Generală Națională a României și a arată astfel țării și străinătății, o icoană fidelă a muncii, a energiei poporului român și ca un inventar al avuției morale, intelectuale și materiale cu care în cursul unei lungi și fecunde domnii și-a îmbogățit patrimoniul național”⁷. Mai departe a vorbit dr. Constantin Istrati, care a evidențiat în discursul său continuitatea și unitatea poporului român în hotarele vechii Dacii. El a salutat totodată „ pe primul și marele rege al

României”. Oratorul a elogiat apoi faptele de vitejie ale iluștrilor voievozi români: Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, care au fost continuate în epoca modernă și concretizate prin câștigarea independenței depline. C. Istrati a reliefat progresele remarcabile realizate de România după 1866 arătând: „Într-o țară ce aproape mai era de sine stătătoare, astăzi suntem un regat neatârnat, dintr-un popor ce de abia ieșea la lumină, prin lupte grele după veacuri de urgie și despoiere, azi suntem un popor liber cu viața asigurată și științar de menirea sa”⁸.

În discursul său, Regele Carol I a mulțumit antevorbitorilor săi „pentru călduroasele urări ce ni le adresați Reginei și mie în această solemnă împrejurare (...). Salut dar cu adâncă bucurie sufletească prima noastră expoziție națională, adevărată serbare a muncii românești și vrednică încoronare a 40 de ani de lupte și silințe”. Suveranul a arătat, mai departe, că s-au readus în memorie legionarii lui Traian și întruparea acestei țări la marele Imperiu Roman, căci acest fapt istoric domină întreaga viață a neamului nostru”. Carol I a vorbit, apoi, despre redeşeptarea conștiinței de neam, dar mai ales de reformele înfăptuite în timpul lungii sale domnii. El a trecut în revistă realizările din industrie, agricultură și mai ales cu seamă pe tărâmul mijloacelor de transport „îmbunătățirea acestora din urmă prin înființarea căilor ferate a încincit exportul nostru de cereale și a mărit în aceeași proporțiune avuția țării (...).

Putem fi mândri de acest mare pas înainte care a deșteptat un simpativ răsunet și peste hotare. (...) Să nu uităm însă a ne îndrepta prin osul recunoștinței noastre către acei bărbați de stat care au îndrumat poporul pe această spornică cale întinzând astfel și asupra muncii pașnice, falnica deviză a coroanei de oțel prin noi însine”⁹. Discursul Regelui Carol I a fost primit cu mare entuziasm de miile de participanți la ceremonii. Martor și în același timp implicat în desfășurarea festivităților de inaugurare a expoziției, Al. Telemaque consemna în însemnările sale următoarele: „Cu toate că pe acea vreme nu existau megafoane, totuși n-a fost participant la acea serbare care să nu fi auzit acele cuvinte, ele fiind rostite cu claritate și cu un orgoliu care înlocuiau cu prisosință puterea de amplificare a aparatelor actuale.

Finalul discursului regesc fu acoperit de urale neconținute ale asistenței, de salvele de tunuri ce anunțau bucureștenilor deschiderea Expoziției și de muzicile militare care intonau la unison Imnul Regal¹⁰.

Regele Carol I a fost foarte mulțumit de modul cum s-a realizat expoziția jubiliară. Pavilionul dedicat Transilvaniei a putut fi astfel realizat de asesorul Consistorial Elie Miron Cristea, deși autoritățile maghiare nu au acceptat acest lucru. La 13 martie 1906, guvernul de la Budapesta a interzis „Asociațiunii” să se numere printre expozanții de la București. În urma intervențiilor repetate ale lui Sterca Soluțiu, președintele „Astreii”, ale unor demersuri venite din Regatul Român, cabinetul maghiar și-a dat acordul¹¹. Astfel pavilionul Transilvaniei și Banatului a purtat denumirea generică de **Românii de peste hotare**. În fața lui trona falnic un mare steag tricolor. Exponatele depășeau însă caracterul pur etnografic. Ele au fost grupate în opt secțiuni: etnografică generală, industrie casnică, economică, bisericească, istorie și cultură școlară și instituții financiare. Pavilionul cuprindea, de asemenea, hărți și portrete. Un tablou istoric înfățișa Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848 desfășurată pe Câmpia Libertății. Un alt tablou reprezentata un grup de fruntași naționali transilvăneni din vremea Mișcării Memorandiste. Nu lipseau nici graficele bine întocmite. Unul dintre ele prezenta pe baza statisticilor situația demografică a Transilvaniei, Banatului și părților ungurești. Din cele 4726 comune, 2981 erau românești, 1110 maghiare, 350 germane (săsești), 105 sârbești și 49 aparținând altor naționalități¹².

Pavilionul Bucoviei nu era separat ci era parte componentă a celui austro-ungar. El avea forma bisericii din Rădăuți. Foarte interesante și apreciate de vizitatori erau exponatele istorice bisericești, odoare ale mănăstirilor bucovinene precum: Putna, Sucevița, Humor, Voroneț. În mijlocul sălii de afla macheta în relief a cetății Suceava. Într-o altă secțiune erau expuse documente vechi și manuscrise de o valoare inestimabilă¹³.

Și Basarabia s-a distins în cadrul expoziției omagiale prin prezentarea unor interesante colecții de scoarțe țesute în război, achiziționate repede de publicul nostru¹⁴, după cum remarcă cunoscutul estetician, profesorul Alexandru Tzigara Samurcas în memoriile sale. Din păcate, fraților basarabeni nu li s-au

permis de autoritățile ruse să vină în Regatul Liber.

După inaugurare, Regele Carol I, aflat în fruntea cortegiului creat, s-a îndreptat spre „Palatul Artelor”, care permitea realizarea unei imagini de ansamblu asupra expoziției. El era plin de satisfacție și mândrie, căci scria de la Castelul Peleş din Sinaia pe 27 iunie / 10 iulie 1906 surorile sale Maria de Flandra informând-o că: „Să sperăm că vom avea o toamnă bună și frumoasă care ne va aduce mult dorita vizită. Până atunci Expoziția noastră va fi desăvârșită în toate detaliile și îți va da o imagine reală ale enormelor progrese ale țării sub conducerea mea. Ceremonia deschiderii a fost minunată și am fost foarte entuziasmat de ea. În cuvântarea mea ca și în gândurile mele am aruncat o privire asupra trecutului îndepărtat când am pus piciorul pe pământul românesc și am văzut țara înaintea mea așa cum am găsit-o și ce a devenit astăzi. După deschidere, Elisabeta și cu mine am vizitat zilnic expoziția mai multe ore și am părăsit-o cu regret, dar cu multă mulțumire. Indescifrabil este entuziasmul pe care îl trezește apariția noastră, poliția de abia poate să țină drumul deschis.

Țara întreagă este cuprinsă de un sentiment de sinceră recunoștință și de mândră satisfacție pentru cele realizate¹⁵.

Bucuria lui Carol I era cu atât mai mare, cu cât putea să se plimbe printre supușii săi, în voie, fără teamă, cum puțini lideri și șefi de state făceau în Europa, deoarece în ultimul sfert de veac avuseseră loc mai multe atentate la adresa unor oameni politici sau capete încoronate. Rusia țaristă era cel mai elocvent exemplu¹⁶.

Zeci, poate sute de mii de români au vizitat Expoziția jubiliară. Căile Ferate Române acordat importante reduceri la transport. Deși avea doar 12 ani la deschiderea expoziției, pe care probabil că a vizitat-o, Pamfil Șeicaru își amintește peste ani într-un portret dedicat lui Ion I. C. Brătianu și publicat la Madrid într-un volum de amintiri că: „În 1906 Partidul Conservator a sărbătorit jubileul de 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I. Expoziția a avut loc pe Câmpia Filaret. Dr. Istrati a creat acel admirabil parc Carol I răsărit ca din basm prin plantarea de copaci bătrâni, trasând aici, rânduind totul cu un ales simț artistic¹⁷.”

La Expoziția jubiliară a sosit și marele poet ardelean Octavian Goga însoțit de familia

lui Partenie Cosma inclusiv de viitoarea lui soție Hortensia, una din fiicele cunoscutului bancher ardelean. Logodna a fost oficiată de bunul său prieten Elie Miron Cristea. Acesta din urmă îndeplinea funcția de asesor consistorial la Mitropolia ortodoxă de la Sibiu. El recunoaște în memoriile sale publicate postum următoarele: „Eu logodisem pe Goga în 1906, în pavilionul Ardealului de la Expoziția din București. Cuvântarea mea de aici că «azi se bucură peste 12 milioane de români că poetul pătimirii noastre și-a ales mireasa» a stârnit indignarea cercurilor de la Budapesta”¹⁸. În adevăr, afirmațiile îndrăznețe făcute cu acest prilej în capitala României la un moment aniversar, i-au creat serioase și dificile probleme viitorului episcop de Caransebeș, când a trebuit în 1910 să fie confirmat în funcție de curtea imperială de la Viena. Autoritățile austro-ungare îi întocmise deja un dosar în care erau prezentate pe larg legăturile pe care Miron Cristea le avea la București.

Octavian C. Tăslăuanu releva, la rândul său, în amintirile sale dedicate lui Octavian Goga, publicate către apusul vieții că: „În cursul anului 1906 s-a aranjat și marea expoziție de la București, prin care se serbau 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I. La această expoziție trebuie să participăm și noi românii din Transilvania. La început statul maghiar, deși «Asociațiunea» făcuse toate pregătirile să avem casa noastră proprie, după tratative și proteste, guvernul ungar a cedat și ne-a îngăduit să ne înfățișăm în Regat așa cum voiam”¹⁹. Românii transilvăneni au obținut astfel un important succes. De altfel, Direcția Expoziției a împărțit 12 medalii de aur și numeroase diplome fraților de peste Carpați din Blaj, Sibiu, Săliște, precum și alte 75 de medalii de argint, ca o recunoaștere a valorii deosebite a exponatelor prezentate.

„Octavian Goga intrase în familia Cosma – scria mai departe prietenul său Oct. C. Tăslăuanu și urma din nou, scările Palatului Regal. În câteva luni făcuse un salt uriaș, O. Goga se logodise cu domnișoara Hortensia Cosma din prilejul deschiderii expoziției”²⁰. Momentul logodnei a fost foarte bine ales deoarece jubileul de 40 de ani de domnie al Regelui Carol I era mediatizat din belșug.

Onisifor Ghibu, prieten și apropiat colaborator al lui O. Goga, care îi va fi chiar naș de cununie nu după multă vreme, deși nu

a putut participa la frumoasa ceremonie din București, consemna peste ani în amintirile sale închinată „poetului pătimirii noastre” următoarele: „După câteva zile a avut loc, într-adevăr logodna lui Goga cu Hortensia în pavilionul Ardealului de la expoziția jubiliară din acel an de la Parcul Filaret. N-am avut posibilitatea să asist la act care a fost săvârșit de asesorul consistorial de la Sibiu Miron Cristea, patriarhul de mai târziu al României care se găsea în acea vreme la București. A fost după cum mi-au spus toți prietenii care asistaseră, un moment frumos, înregistrat și în presă ca un simbol semnificativ. Doi ardeleni se logodeau la București într-un moment istoric, atât de important în care se sărbătorea aniversarea a 1800 de ani de la colonizarea Daciei”²¹. În adevăr, momentul era emoționant. O. Ghibu a participat, totuși, la nunta celor doi tineri care s-a celebrat în același an cu mare fast la Sibiu.

Cu ocazia logodnei Maria, soția lui Partenie Cosma, însoțită de fiicele Minerva, respectiv Hortensia și nora Lucia a dat curs invitației de a merge să aducă personal la Palatul Regal albumele folclorice și de țesături populare prezentate în cadrul expoziției jubiliare Majestății Sale Regina Elisabeta. Octavian C. Tăslăuanu, participant la sensibilul eveniment scria în paginile revistei „Luceafărul” la adăpostul pseudonimului T. Codru că „D-nele Maria și Lucia Cosma, d-șoarele Minerva și Hortensia Cosma și d-l Octavian Goga au fost invitați să aducă în persoană la Palat, Reginei Elisabeta albumele prezentate în expoziție. Noi considerăm că această audiență ca o unealta a artei noastre și a bogăției noastre de talente care au făcut cu puțință reprezentațiilor de azi ai neamului nostru să urce treptele Palatului Regal din București. E un îndemn și o mândrie pentru noi toți această rară apropiere”²².

Miron Cristea a fost invitat împreună cu membrii familiei Cosma, dr. Aurel Vlad, O. Goga, C. Stere, Aurel Cosma la conacul din comuna Florica, lângă Pitești de Vintilă Brătianu. Cu acest prilej oaspeții au depus o coroană de flori la mormântul lui Ion C. Brătianu și au prezentat omagiile lor văduvei marelui om politic, făuritor al României moderne. La aceste emoționante momente au asistat cei trei frați Brătianu.

În rugăciunea rostită cu acest prilej, M. Cristea a evocat sufletul „celui care a muncit

cu atâta spor pentru Unirea Principatelor răspândind bucurie și totodată încredere în inimile românilor de pretutindeni care așteptau și ei ceasul mântuirii. Tot acum, Elie Miron Cristea a invocat pentru mărirea neamului românesc și pentru sănătatea fiului său Ion (I.C. Brătianu – n.n.) spre a putea completa și desăvârși unitatea națională a tuturor românilor²³. Acesta din urmă i-ar fi adresat totuși, asesorului consistorial de la Sibiu, care făcuse o foarte bună impresie urarea ca „Și d-ta să fii atunci în capul bisericii din România pe care o visezi”²⁴. Rememorând aceste emoționante momente unul dintre ardelenii care i-au însoțit pe Elie M. Cristea la reședința familiei Brătianu, Aurel Cosma, ajuns Ministru al Lucrărilor Publice în guvernul prezidat de Ion I. C. Brătianu (1922-1926) nota în paginile revistei „Democrația” în aprilie 1918 următoarele: „Clipele cele mai înălțătoare pe care le-am trăit la Florica au fost cele când am fost conduși la mormântul marelui Ion C. Brătianu, unde o inspirație fericită i-a turnat pe buze Sanctității Sale dr. Miron Cristea o rugăciune improvizată, dar vrednică de a fi trecută în istorie. Era o rugăciune în care invocând marile opere ale acestuia în fața mormântului căruia am stat îngenunchiați, asesorul consistorial de atunci a implorat ajutor ceresc pentru înfăptuirea unității naționale a tuturor românilor. La sfârșit rugăciunii dl Ion I.C. Brătianu i-a adresat următoarele cuvinte: „Părinte asesor să te văd cel mai mare dintre preoți în România pe care o visezi”²⁵. Istorical Vasile Netea scria și el într-o lucrare omagială că doamna Pia Brătianu, văduva marelui Brătianu tatăl, înconjurată de fii săi și de numeroși amici ai familiei i-au primit pe oaspeții veniți de peste Carpați.

După formalitățile obișnuite s-au îndreptat cu toții către mormântul lui Ion C. Brătianu, unde cu mare cucernicie și evlavie au îngenunchiat cu toții, iar asesorul Cristea, după ce a depus o coroană de flori pe mormântul ctitorului independenței române, a înălțat o fierbinte rugăciune către Dumnezeu, pentru odihna marelui român, sfârșind-o spre uimirea și emoția tuturor cerând binecuvântarea Domnului cerurilor pentru Ion, fiul mai mare al lui Brătianu, spre a putea făuri unirea tuturor românilor și a zdrobii cătușele sub care gem frații înstrăinați. Ionel Brătianu, profund mișcat de finalul acestor emoționante și profunde rugăciuni a răspuns și el imediat

printr-o profeție: «Și D-ta să fi atunci cel mai înalt arhiereu al României». Ambele profeții s-au îndeplinit cu prisosință peste 19 ani»²⁶.

După deschiderea expoziției jubiliară a fost îmbogățită cu noi exponate, făcând o frumoasă imagine României. Realizarea ei a necesitat însă cheltuieli impresionante pentru acea vreme, căci ele s-au cifrat la 6.600.000 milioane lei, din care s-au recuperat doar 1.500.000 lei. Ministrul Agriculturii și Domeniilor I. Lahovari consideră totuși că nu se poate vorbi de o cheltuială exagerată „și nici de un sacrificiu disproporțional”²⁷. Momentul era solemn și trebuia omagiat cum se cuvine. Sumele relativ ridicate cheltuite s-au datorat, potrivit unui contemporan al evenimentului „amenajarea marelui și pustiului teren de la Filaret, pentru amplasarea expoziției”²⁸. De asemenea, au fost organizate o serie de dineuri, recepții, la care au participat numeroși invitați. Un astfel de dineu a oferit Generalul Iacobi Lahovari, Șeful Departamentului Afacerilor Străine. Aflat în miezul evenimentului tânărul funcționar Alexandru Telemanque mărturisea în amintirile sale că la dineu au participat 64 de persoane inclusiv perechea princiară: Principele Ferdinand și Principesa Maria, șefi de misiuni străine cu soțiile, membrii guvernului, Dr. Karl Lueger, primarul Vienei.

„Drept atracția principală a acestei sărbători, ministrul angajase o pereche de prestidigitatori francezi (soț și soție), care se aflau în trecere la București pentru o serie de reprezentații.

Pe lângă obișnuitele figuri executate în general la asemenea reprezentații de prestidigațiune, perechea în chestiune s-a mai dat și la o ședință de hipnotism, soția fiind un foarte bun mediu”²⁹.

La 13/26 august 1906 au sosit în București aproximativ 2000 de bucovineni, majoritatea țărani, iar a doua zi au ajuns peste 1500 de transilvăneni și bănățeni venind cu cinci trenuri succesive. Ei au fost întâmpinați cu mult entuziasm în piața din fața Gării de Nord de viceprimarul Capitalei Alexandru Ciurcu, transilvănean de origine. Aflat pe o estradă special amenajată el a spus între altele: „Uniți în simțuri nepieritoare de legături de sânge, de amintiri ale trecutului, de datini, de limba și de aspirațiuni, ne dăm azi mâna cu dragoste frățescă pe pământul binecuvântat al Patriei Mume”³⁰. Din partea oaspeților a

vorbit mai întâi George Dobrin, președintele „Reuniunii de Cântări” din Lugoj care a arătat „Și noi românii de peste hotare nu putem să ne mândrim de progresele României deoarece oriunde am trăi neamul românesc e unul și același”. La rândul său, dr. D. Comșa din Săliștea Sibiului a subliniat că „În ochii fiecăruia ardelean care trece hotarele țării acesteia, străluce o lumină de bucurie, căci România e răsăritul românismului întreg”³¹. Au mai vorbit Leon Ghica, Președintele Asociației culturale „Carmen” și Alexandru Eremia din partea asociațiilor studențești din România.

După discursuri corul din Lugoj a intonat marșul „Deșteaptă-te române!” și s-a format o uriașă coloană de oameni care a străbătut principalele bulevarde ale Capitalei în aclamațiile mulțimii. Profesorul Nicolae Iorga arată în amintirile sale că „Reprezentanții României nelibere au fost primiți cu fanatică iubire când cetele lor în mândre costume de casă defilau pe Calea Victoriei în ciuda celor de la Budapesta și poate și a multora din Viena, care nu aveau ce face când un Suveran aliat își organiza serbarea convenită (...). Bucureștii din acea vară deveniseră în adevăr capitala poporului român”³².

Chiar dacă nu a văzut cu ochi buni Expoziția jubiliară deoarece a fost înlăturat din comitetul de organizare, Al. Tzigara Samurçaș arată în memoriile sale că „Expoziția a reușit să atragă în Regat un număr mult mai mare ca până atunci dintre românii de peste hotare. Pavilioanele Bucovinei, Banatului și Transilvaniei au avut succese neașteptate.

Memorabilă a rămas ziua în care reprezentanții acestor ținuturi adunate pe pajiștea din fața Castelului Peleş au aclamat în deplină libertate și din toată inima lor pe regele românilor cu care le-a fost dat să grăiască de-a dreptul. Ei aflaseră că întrebând fiind regele de ce își alesese reședința de vară tocmai la hotare, el a răspuns că nu se știe dacă acest cuib al dinastiei nu va ajunge cu vremea în chiar inima Regatului”³³.

În adevăr la sfârșitul lunii august 1906 Bucureștiul era practic în sărbătoare. Oaspeții, potrivit presei vremii trec pe Calea Victoriei cu mare însuflețire conduși de muzica militară. O impresie deosebită au făcut junii din Brașov. Locuitorii aflați în balcoane le aruncă flori. Cu toții merg către statuia lui Mihai Viteazul, simbolul unității tuturor românilor. La Biserica „Domnița Bălașa” are loc un „Te Deum”. Acum

„s-a format o coloană uriașă de oameni, așa cum nu s-a mai văzut niciodată până acum la București”. Pe străzi, oaspeții sunt salutați cu o însuflețire fără margini, urări de bun venit și buchete de flori au însoțit impozanta coloană”³⁴.

Din Banat au plecat la vremea aceea 1200 coriști. La Băile Herculane li s-au alăturat și învățătorii de la școlile confesionale din dieceza de Caransebeș³⁵. Un alt grup mare a sosit din Lugoj. În fruntea solilor bănățeni se găsea cunoscutul gazetar Valeriu Branîște. Pe tot parcursul drumului până în București, coriștii și delegații din Banat îmbarcați în câteva trenuri au fost întâmpinați în gări cu mare entuziasm. Ei au trebuit să coboare din vagoane și să participe la mitingurile dinainte organizate. La Craiova, de exemplu, au fost întâmpinați în piața Centrală a orașului de circa 20000 de oameni, care le-au făcut o primire deosebită. O altă manifestație impresionantă a avut loc și la Pitești³⁶. Cu toții, ardeleni, bănățeni, bucovineni s-au bucurat în capitală de o primire extraordinară. Această stare de spirit deosebită este descrisă și de un reprezentat diplomatic al dublei monarhii la București care arată într-un raport adresat superiorilor următoarele: „Pe străzi, oaspeții sunt întâmpinați cu însuflețire fără margini, urări de bun venit și buchete de flori au însoțit impozanta coloană.

După ținerea unor slujbe religioase *Te Deumuri* la biserica Mitropoliei, Vicarul general Nifon Ploieșteanu a condus oaspeții la locurile de cazare”³⁷.

Rememorând frumoasele serbări cântăreața sibiană Ana Voileanu Nicoară consemna în amintirile sale următoarele: „Tot în 1906 aveam parte de una din cele mai mari emoții, revelația Țării Românești și a Bucureștiului. Reuniunea română de muzică din Sibiu pleacă la București pentru a da un concert în cadrul festivităților Expoziției. Pentru noi românii din Ardeal au fost zile de covârșitoare senzație. Președintele Reuniunii era asesorul consistorial dr. Elie Miron Cristea, Patriarhul Miron de mai târziu. Mi-amintesc cum în vagonul ce purta coriștii noștri, de la Turnu Roșu încolo, toată lumea se îmbulzise la ferestre să privească o clipă mai devreme primii grăniceri români, primul sat din România”. Cunoscuta cântăreață descrie mai departe primirea deosebită de care s-au bucurat cu toții în Regatul Român, afirmând cu deplină satisfacție

„La gările mai mari ne întâmpinau autoritățile cu pâine și sare, cu discursuri și coruri. Părintele Cristea răspundea (...) făptura sa înaltă, ținuta mândră, vocea metalică, hainele preoțești de o mare eleganță trezeau cele mai frumoase impresii. Noi tineretul asistam la aceste evenimente cu bătaie de inimă mâncând din ochi totul, oameni locuri, așezări și ne părea că și corul era oarecum altul ca «dincolo» în Ardealul străzuit de munți (...). Dacă nu mă înșeală memoria, sibienii au reprezentat la București, ca și puțin mai înainte la Sibiu, opera românească *Mos Ciocârlan* de Tudor cavalier de Flondor, în care rolurile principale erau deținute de soprana Lucia Cosma, de artista, Delia Olariu, de baritonul Ionel Crișan, Emil Borcea. Regizor era Gheorghe Pantazi, libretist și regizor de reputație europeană. Soprana dramatică Valeria Triteanu apărea tot atunci așa cred pe estrada de concert cu liduri și doine (...). Dirijorul corului *Reuniuni române de muzică* era Hermann Kirchimer bun și conștiincios muzician”³⁸.

Serbările au durat cinci zile și s-au desfășurat în paralel la București, Sinaia și Constanța. În Capitală, festivitățile au început la „Arenele Romane” și reuneau zilnic circa 20.000 de participanți. Aceste festivități s-au transformat practic în impresionante manifestări ale conștiinței patriotice. În ultima zi a ceremoniilor corurile reunite a 1.700 de cântăreți au intonat frumoase marșuri³⁹. A doua zi, pe 9 septembrie au avut loc tot la „Arenele Romane” jocurile „junilor și curcanilor” din Brașov și s-au cântat, din nou, marșuri patriotice, de numeroase coruri prezente. Conte Szapony Lorincz, reprezentantul diplomatic al Austro-Ungariei la București înfățișează într-un raport înaintat lui A. Goluchowski, ministrul de externe al dublei monarhii, modul cum s-au derulat aceste serbări arătând: „Entuziasmul și însuflețirea spectatorilor a fost de nedescris, toți fiind pătrunși de sentimente de bucurie și fericire de a se fi întâlnit și reunit cu frații de același neam de care sunt separați prin granițe politice” În 10 septembrie 1908, cei prezenți, dar lipseau basarabenii, care nu au primit aprobarea de la autoritățile țariste au făcut o excursie la Sinaia, iar 60 de reprezentanți au fost primiți de rege și regină în sala de recepție.

La întoarcere spre București, înalții oaspeți au poposit la Ploiești fiind primiți de o mare mulțime la monumentul vânătorilor din 1877-1878. A fost de față și primarul orașului G.C. Dobrescu, precum și revizorul școlar Nicolau, preotul Anghel Burada⁴⁰. Martor al emoționantului eveniment, Valeriu Branște consemna în amintirile sale între altele: „Cel mai grandios prilej și totodată, cel mai mare efect l-am avut la Ploiești când se înapoiau de la Sinaia unde cântaseră (...) 2,000 de cântăreți «Pe al nostru steag e scris unire». Era o seară plăcută după o zi caldă. Vorbeam de pe pedestalul statuii vânătorilor în fața unui public evaluat la peste 10.000 de oameni”⁴¹.

În a patra zi a grandioaselor festivități desfășurate tot la „Arenele Romane” a avut loc un frumos concert coral, iar seara la Teatrul Național toate corurile au susținut un concert omagial. Atmosfera era practic electrizantă. Martorul impunătoarelor ceremonii, C. Bacalbașa scria în amintirile sale publicate după trei decenii următoarele: „Au defilat societățile de peste Carpați. Femeilor sibiene li s-au făcut ovațiuni peste frumusețea lor. Apoi au cântat într-un mare concert toate corurile (...).

La sfârșit, toate împreună cu cele 800 de voci au cântat «Hai la horă!»; «Imnul Regal!» și «Pui de Lei!».

La unele bucăți s-au asociat și muzicile militare. Apoi în urmă s-a cântat «Deșteaptă-te române!» de toate corurile prezente, inclusiv cele din Vechiul Regat, muzicile militare și tot publicul din Arene numeros de mai multe mii de oameni. A fost unul dintre spectacolele cele mai grandioase și din momentele cele mai înălțătoare.

A fost parcă de vină prefață a măreției istorice de la 1848”⁴².

Serbările jubiliare s-au încheiat cu deplin succes. Deosebit de bucuros, Ion Lahovari îi scria la 25 martie 1907 doctorului Constantin Istrati cu mândrie: „Am visat un vis frumos împreună, am visat că vedeam că arătam lumii o Românie pașnică muncitoare, înțeleaptă, o Românie a cărei prosperitate și propășire erau pentru toți românii și dinăuntru și din afară un obiect de legitimă mândrie națională, pentru popoarele vecine, o pildă și un învățământ, pentru Europa o dovadă și o mărturie a vitalității, a înțelepciunii poporului român, Și azi încă o afirm, ceea ce am arătat

atunci țării și străinătății n-a fost nici o minciună, nici o ficțiune; progresele realizate în toate direcțiunile, lucrările mari executate, bogățiile acumulate, toate acestea au fost, au existat, statisticile, tablourile comparative, cifrele și calculele nu erau nici greșite, nici falsificate⁴³. Realizarea expoziției a atras păreri foarte bune. Pentru contribuția sa importantă la organizarea pavilionului Transilvaniei Miron Cristea a fost decorat cu înaltul ordin „Coroana României”. Au existat însă și voci care au criticat aceste festivități. Cunoscutul estetician, profesorul Alexandru Tzigara Samurcaș reitiera în memoriile sale că nu s-a dovedit o reușită datorită caracterului său eteroclit⁴⁴. Socialiștii români au criticat virulent jubileul regal publicând în paginile revistei lor „România Muncitoare” un manifest incendiar intitulat *Patruzeci de ani de sărăcie, de robie și rușine*, scris de Cristian Racovski. Documentul era o pledoarie împotriva regimului

monarhic al Regelui Carol I. El considera că evenimentul avea un caracter festivist căci nota cu nedismulată ironie și revoltă „Trâmbițe, goarne, muzici și tunuri, accent militaresc și desfășurare de forțe armate și polițieneste. Aceste unelte – simboluri ale măcelului vărsării de sânge și ale nedreptății triumfătoare au fost vestitoarele marelui jubileu cu sprijin devotat al marelui rege al României. Fanfarele au trâmbițat în toate unghiurile țării că patronul de la Palatul Regal a ajuns în al 40-lea an de domnie, de trai din munca altuia și de belșug nemuncit (...) jubileul revoltător și ridicol din stăpânirea aceasta a fost încoronarea acestei dominațiuni și exploatări”. C. Racovski arată mai departe în manifest că „Acesta e jubileul stăpânilor și să-l luăm cu dispreț și dezgust. Să nu ne murdărim din contactul cu dânșii, să ne ferim de cloaca în care dânșii se bălăcesc”⁴⁵.

Dr. Constantin I. STAN

Note – Notes

1. Ion Bulei, *Atunci când veacul se năștea... Lumea românească 1900-1908*, București, Editura Eminescu, 1900, p. 372.
2. Alexandru Telemaque, *Efemeride diplomatice. Pagini dintr-un început de veac XX 1906-1912*, ediție de Dumitru Preda, București, Editura Cavaliotti, 2007, p.40.
3. Cornelia Apostol, Mariana Negut, *Expoziția generală româno din 1906, 90 de ani de la organizare*, în „Muzeul Național” X / 1998, pp. 115-120.
4. *Amintiri despre jubileul de 40 de ani de domnie a M.S. Regelui Carol I (1866-1906)*, București, Imprimeria Statului, 1906, pp. 245-246.
5. Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. 3, 1901-1910, ed a II-a, București, Editura „Universal”, 1936, p. 36.
6. Eugeniu Arthur Buhman, *Patru decenii în serviciu Casei Regale a României. Memorii 1898-1940*, ediție de Cristian Scarlat, București, Editura Sigma, 2006, p. 81.
7. *Amintiri despre jubileul de 40 de ani de domnie a M.S. Regelui Carol I...*, p. 248.
8. *Ibidem*, p. 249.
9. *Cuvântările Regelui Carol I*, Ediție de Constantin C. Giurescu, vol. II, 1878-1914, București, Editura pentru literatură și Artă „Carol al II-lea”, 1939, pp. 365-366.
10. Al. Telemaque, *op. cit.*, p. 40.
11. Biblioteca Națională a României, fond Saint Georges, pachet LVIII, dosar 5, f. 8.
12. I. Bulei, *op. cit.* p. 10.
13. *Ibidem*, pp. 380-381, „Calendarul Minerva”, an IX, 1907, p. 78 și urm.
14. Alexandru Tzigara Samurcaș, *Memorii*, vol. I (1879-1910), ediție de Ioana și Florica Șerb, București, Editura Grai și Suflet „Cultură Națională”, 1991, p. 206.
15. Sorin Cristescu (editor), *Carol I. Corespondență privată 1878-1912*, București, Tritonic, 2005, p. 441, doc. 340.
16. *Idem*, *Carol I și politica României 1878-1912*, București, Editura Paideia, 2007, p. 293.
17. Pamfil Șeicaru, *Scrieri din exil*, vol. II, *Portrete politice*, ediție îngrijită de I. Opreșan, București, Editura Saeculum, I.O., 2002, p. 53.
18. Elie Miron Cristea, *Note ascunse. Însemnări personale 1895-1937*, Ediție de Maria și Pamfil Bilițiu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999, p. 48.
19. Octavian C. Tăslăuanu, *Octavian Goga. Amintiri și contribuții la istoricul revistei „Lucașăru”*, Partea I, *Epoca budapestană*, București, Editura Bucovina, I.E. Toruțiu, 1935, p. 138.
20. *Ibidem*, p. 202; vezi și „Lucașăru” Budapesta V, nr. 11-12, din 15 iunie 1906, pp. 203-204.

21. Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni. Amintiri*, Ediție de Ion Bulei, Octavian O. Ghibu, Șerban Polvereșan, București, Editura Eminescu, 1990, p. 53.
22. Octavian C. Tăslăuanu, *op.cit.*, p. 201, vezi și Gheorghe I. Bodea *Octavian Goga, O viață, un destin*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2004, p. 125.
23. Cf. Ion Rusu Abrudeanu, *Înălțarea Sfintirea Sa Patriarhul României dr. Miron Cristea Înalt Regent Omul și faptele*, București, Editura Cartea Românească, 1929, p. 141.
24. *Ibidem*, p. 142.
25. *Ibidem*; vezi și Marin Radu Mocanu *Miron Cristea și Vechiul Regat*, în „Sangidava” I/2007, p. 75.
26. Vasile Netea, *Omagiu I.P.S.S. Patriarhul dr. Miron Cristea. Din partea comunei Toplița*, ed a II-a de Elie Sandru, Toplița, f.e., 1999, pp. 33-34.
27. Ion N. Lahovari, *Expoziția jubilară din 1906*, București, Editura Soces, 1906, p. 12; vezi Ioan Scurtu *Istoria românilor în timpul celor patru regi 1866-1947*, vol. I, Carol I, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 182.
28. Eugenia A. Buhman, *op.cit.*, p. 80.
29. Al. Telemaque, *op.cit.*, p. 43.
30. „Universul” XXIV, nr. 235, din 28 august 1906.
31. *Ibidem*, vezi și I. Bulei, *op.cit.*, p. 386.
32. N. Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om, așa cum a fost*, vol. II, *Lupta*, București, „N. Stroilă”, 1934, pp. 144-145.
33. Al. Tzigara Samurcaș, *op. cit.*, vol. I, p. 203.
34. „Universul” XXIV, nr. 235, din 28 august 1906.
35. Ioța lui Toboc (Valeriu Braniște) *Cântăreții noștri la București, Impresii și amintiri*, Lugoj, 1907, p. 5.
36. Radu Păiușan, *Mișcarea Națională din Banat și Marea Unire 1895-1918*. Timișoara, Editura de Vest, 1993, p. 79.
37. *1918 la români, Documente externe*, vol. I 1879-1916, București, Editura Științifică și Pedagogică, 1983, pp. 285-286.
38. Ana Voileanu Nicoară, *Chipuri și Mărturii*, București, Editura Muzicală, 1971, pp. 41-42.
39. C. Gh. Marinescu, *Epopoea Marii Uniri*, Galați, Editura Porto-Franco, 1993, pp. 169-170.
40. *1918 la români...*, vol. I, pp. 286-288, doc. 44.
41. Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare (Însemnări contemporane și autobiografice)*. Ediție îngrijită de Alexandru Porțeanu, București, Editura Minerva, 1972, p. 445.
42. C. Bacalbașa, *op.cit.*, vol. 3, pp. 141-142.
43. Cf. Costel Iordăchiță, *Familia Lahovari, ascendență și destin politic*, Pitești, Editura Carminis, 2004, p. 162.
44. Al. Tzigara Samurcaș, *op.cit.*, vol. I, p. 206.
45. *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1900-1909*, București, Editura Politică 1975, pp. 382-383; vezi și Eugen Teodoru, *Din scrierile regilor*, Iași, Editura Junimea, 1979, p. 235.